

A magyar felsőoktatás euthanasia programja

avagy

Mi a lényege az új törvénytervezetnek?

Egy közösség életének rendjét szabályozni bonyolult feladat. Számtalan kérdésben kell megtalálni az optimális megoldást, miközben az életfeltételek állandóan változnak. Eleve kudarcra van ítélve azonban az a próbálkozás, amely nem ismeri fel a megválaszolandó kérdések közötti hierarchikus összefüggést vagy rosszul ítéli meg a kérdés és a válasz viszonyát.

Minden törvényi szabályozás alapkérdése, hogy képesnek tartjuk-e az állampolgárok közösségét arra, hogy saját életének rendjét meghatározza. Aki igennel válaszol, az demokrata, aki nemmel, az a diktatúra híve. Aki igennel válaszolt, azt kérem, olvassa tovább fejtegetéseimet, aki nemmel, az itt abbahagyhatja, nem fogja érdekelni, legfeljebb csak idővel megbánni, hogy a felsőoktatási törvénytervezetből törvény lehetett.

Magyar Bálint oktatási miniszter 2004. okt. 28-án Szegedre érkezett, hogy tájékoztassa az egyetem vezetését, professzori karát arról, hogy hogyan állnak a 2004. novemberében meghozandó felsőoktatási törvény előkészületi munkálatai: Mi az, ami az eddig közzétettekhez viszonyítva változott vagy még változhat, s mi az, aminek mindenképpen maradnia kell, vagyis ami a törvénytervezet lényege.

Amiről a miniszter nem tud lemondani, az az egyetem jelenlegi irányítási módjának megváltoztatása. Azt állítja, növelni kívánná az egyetem autonómiáját, mégpedig saját hatásköre rovására. A hatályos törvény szerint ugyanis sok olyan döntést kell vagy kellene hoznia, amihez – mint mondja – vagy nem állnak rendelkezésére a megfelelő ismeretek, vagy az a politikai-közigazgatási közeg fogja le a kezét, amelynek minden miniszter része.

Amikor ezen változtatni akar, látszólag régi és nemes elvre támaszkodik, a szubszidiaritására, amely szerint a döntéseket egy tagolt közösség esetében azon a szinten kell meghozni, ahol erre a legtöbb ismeret áll rendelkezésre, kezdve az illetékességi vizsgálatot a döntés által érintett legalsó rétegen. Európai kultúránkban Arisztotelész, Aquinoi Szent Tamás, Dante és követőik fogalmazták meg ezt az elvet, hogy aztán a 19. századi liberalizmus felkarolja, s rákérdezzen arra, hogy egyáltalán szükség van-e arra a szintre, amit államnak nevezünk. Ugyanakkor minél inkább azt gondoljuk, hogy jelenlegi társadalmi berendezkedésünk mellett nem mondhatunk le az állam szabályozó szerepéről, annál nagyobb jelentősége van a szubszidiaritás elvének – nem véletlen, hogy az Európai Uniónak, mint szabad államok szövetségének 2004. október 29-én Rómában aláírt alkotmánya a feladatarányos szabályozás és a jóhiszemű együttműködés elvének figyelembevételével elsősorban a szubszidiaritás elvére épül: külön bizottság vizsgálta alkotmánybeli érvényesülését.

Éppen ezért valóban újra és újra mérlegelnünk kell, hogy milyen hatáskörökkel kell azokat felruházni, akik az ország választópolgárai többségének felhatalmazásával valamennyiünk javára gyümölcsöztetik az adófizető polgárok pénzét és gyarapítják a közvagyonot. Amíg a magyar alkotmány állami feladatként határozza meg az oktatás, a kutatás, a gyógyító munka és a művészeti tevékenység támogatását, addig a választott képviselők közül álló országgyűlésnek kell meghatározni, hogy milyen mértékű legyen ez a támogatás, s az országgyűlés által

választott kormányznak kell azokat az utakat kijelölni, hogy milyen módon jusson el a támogatás azokhoz az intézményekhez, amelyeket e feladatok ellátására létrehozott.

Ha egy miniszter egy közösségi feladatot nem tud ellátni, és ennek oka az, hogy a feladat a szubszidiaritás elvét figyelembe véve túl magas szinten van, akkor nincs jobb megoldás annál, mint ha jogkörét átadja egy olyan kisebb közösségnek, amely rendelkezik a szükséges ismeretekkel és amely elviseli a döntések következményét. Miniszter Úr úgy véli, hogy ez megtörténne, ha az általa javasolt törvény segítségével minden felsőoktatási intézményhez hozzárendelnek egy legalább öt, legfeljebb kilenc főből álló Irányító Testületet. Ez a testület nemcsak az eddig állami szinten kezelt feladatok jelentős részét és az eddig az ország közös vagyona-ként kezelt javak fölötti rendelkezést kapná meg, hanem eldönthetne olyan kérdéseket is, amelyekről eddig az intézmények maguk dönthettek választott tanácsaik, és a tanácsaik által választott rektor révén.

Lehet-e ezen ismeretek birtokában azt állítani, hogy az Irányító Testületet (IT) révén növekszik az intézmények autonómiája? Az "autonomia" ógörög szó, az antik világban azt jelentette: 'függetlenség', 'szabadság', 'önkormányzat'. Tegyük fel tehát félreérthetetlenül a kérdést: Erősödik-e a felsőoktatási intézmények önkormányzó képessége, ha az intézményt érintő minden lényeges kérdésben a fenntartó miniszter által fizetett, öt évre visszavonhatatlanul kinevezett és senkitől sem függő, de az intézmény akaratától minden tekintetben szabad IT dönt? A tervezet szerint az IT írja ki saját elnökének, a rektornak a pályázatát, az IT bírálja el a jelentkezőket és tesz előterjesztést a rektor személyére, juttatásaira a fenntartó részére. Az IT fogadja el az általa irányított felsőoktatási intézmény költségvetését és költségvetési beszámolóját, az intézményi minőségirányítási programjának végrehajtásáról szóló beszámolókat. Az IT határozza meg az intézmény szervezeti tagozódását, hagyja jóvá szervezeti és működési szabályzatát. Az IT kezdeményezheti a fenntartónál a felsőoktatási intézmény alapító okiratának módosítását, egyesülését más intézménnyel vagy éppen megszüntetését. Az IT dönt a felsőoktatási intézmény költségvetésén belüli átcsoportosításról, gazdaságtalan tevékenységeinek leállításáról, szervezetének átalakításáról, szervezeti egységeinek megszüntetéséről. Az IT gyakorolja az egyetértési jogot a gazdasági vezető, továbbá a belső ellenőrzési szervezet vezetőjének megbízásánál, illetve a megbízás visszavonásánál. Az IT kezdeményezheti új képzés indítását, és egyetértési joga van, ha új képzés indítását vagy meglévő képzés megszüntetését netán a tanácsadó szervvé visszaminősített, de még mindig az intézmény közössége által választott egyetemi tanács – javasolt új nevén "szenátus" – kezdeményezné. Az IT határozza meg azt a létszámot, amelynek keretei között a felsőoktatási intézmény megoldhatja feladatait!

Szögezzük le: Ez a nagyhatalmú és kislétszámú IT nem választott testület, s feletébb tisztázatlan, hogy kinek tartozna felelőséggel! Egyelőre még folyik egy jelentéktelen huzavona, hogy az ötből, hétből, kilencből a felsőoktatás rendszerének melyik csoportja milyen módon hány tagot juttathat be az irányító testületbe. Szabad, sőt kívánatos mindenféle összeférhetlenségi kritériumokat kitalálni a sötétben tapogatódzóknak, ezen nem múlhat a tervezet elfogadása! Miniszter Úr csak két dologból nem engedne: Ő köt öt évre megállapodást az irányító testület valamennyi tagjával, akik sem az irányítandó intézménnyel, sem annak fenntartójával nem állhatnak foglalkoztatási jogviszonyban. Ő fizeti havi rendszerességgel tiszteletdíjukat, aminek csak meglehetősen alacsony alsó határa van törvényileg megkötve, felső határa bizonyára üzleti titok lesz.

Sapientia sat. Szemfényvesztés áldozata tehát az, aki azt gondolná, hogy a magyar oktatást és kutatást, az ezt szolgáló gyógyászati munkát és a művészképzést jelenleg meghatározó két, demokratikusan megválasztott testület által definiálható szinten rendeződne át a

feladatok és a felelőségek a célszerűbb és hatékonyabb munkavégzés céljából az alsóbb szint javára. Pont az ellenkezőjére történik most kísérlet: arra, hogy a magyar felsőoktatás rendszerében a legnagyobb hatalom kerüljön a gazdasági szférából érkező, az egyetemtől független, a fenntartótól is csak részben függő, így minden demokratikus és szakmai kontroll, korrekciós lehetőség, vagyis igazi ellensúly nélkül működő irányító tanács kezébe. Még döntési mechanizmusa is homályban maradhat: az irányító tanács ugyanis a tervezet szerint saját maga szabhatja meg működési rendjét, s ezt közzétenni nem köteles.

"Bélelt pénz" – subaerati numa – az, amivel meg akarják venni egyetértésünket: kívül az "autonómia", a "kevesebb állam, nagyobb szabadság" gyorsan kopó vékonyka ezüstjével van bevonva, rézkemény magját azonban az üzleti világ önérdékű diktatúrája képezi, amely a tulajdonos akaratának érvényesülését szolgálja az általa működtetendő, eladandó vagy megszüntetendő vállalkozás tekintetében. Ezért az új törvénytervezet jó okkal nem a hatályos, 1993-as, többször módosított Felsőoktatási Törvényt tekinti kiindulási alapnak, hanem a gazdasági társaságok irányítását szolgáló igazgatótanácsra (IT) vonatkozó törvényi szabályozást.

A felsőoktatás állami rendszere Magyarországon közpénzen jött létre, ezért bármely szintű irányítójának demokratikusan választott testületeknek kell, hogy felelőséggel tartozzék. Az egyetemi oktatás a tudományos kutatásra épül, amely csak szabadságban teljesezhet ki, és senki más nem tudja irányítani, csak aki képes új kutatási eredményeket elérni. Az egyetemi oktatásban és kutatásban nemcsak lehetséges, de szükséges is az autonómia – ennek az anyagi feltételeit és törvényi kereteit kell a magyar állam választásokkal legitimált testületeinek meghatározni.

Még egyszer és végül: a kisebb demokratikus állam nagyobb demokráciát kell, hogy jelentsen az államot alkotó, közfeladatot ellátó alrendszerének részére, nem pedig az önkormányzatiság területvesztését. Mi lehet az oka, hogy pont egy a liberális eszméknek elkötelezett miniszter nem veszi észre, hogy kérdésére: hogyan tud jobban alkalmazkodni a magyar felsőoktatás a változó körülményekre, elvei szerint sem lehet az IT a helyes válasz. Talán jobban megértjük szándékait, ha tudjuk, szerinte milyen változásokra kell a belátható jövőben számítanunk, milyen kihívásokra kell megalkotni a megfelelő választ lehetővé tevő törvényes kereteket. A szegedi egyetemen lefolytatott vitából kiderült, hogy számára jövőnk legnagyobb kihívása a hallgatói létszám várható drasztikus csökkenése. Nem említette, de kétségtelenül igaz: Ha a jövő évtől az idén nyáron meghozott kormányrendelet értelmében a felsőoktatás rendszerébe bekerülő hallgatóknak több mint 50%-a az eddigi négy vagy öt év helyett csak háromig tanul, és ha nem iratkozhat be minden érettségizett valamely felsőoktatási intézménybe, ez önmagában is létszámcsökkenéssel jár. Magyar Bálint demográfiai adatokkal érvelt: Ha figyelembe vesszük, hogy 2003-ban annyi gyermek született Magyarországon, ahány hallgató került az idén a felsőoktatásba, akkor abból kell kiindulnunk, hogy a mai felsőoktatási kapacitás leépítését már jövőre el kell kezdeni és egy tíz éves időintervallumban több mint 50%-kal kell csökkenteni. Ha pedig ez a feladat, akkor ezt nem vállalhatja a kormány vagy minisztere, mert könnyen elveszítheti szavazóit – ezért fogja le kezét az a politikai-közigazgatási közege, amelynek része. De bizonyára nem fognak serénykedni ennek a feladatnak a végrehajtásában a felsőoktatási intézmények se: hallgatóhiányos állapotban is minden eszközzel egyre csak mentenék a kutatás, a tudás bázisait, s egyre csak szaporítanak a közpénzfaló tanszékeket, ahelyett, hogy belátva megszűnésük elkerülhetetlenségét, kellő tempóban elhalnának! Az Irányító Testületek megalkotásával tehát a felsőoktatási euthanasia-program elindítása válik lehetővé. Igaz, kicsit fájdalmas lesz az a halál, amelyet az IT-ben határoznak el, igaz, ez a halál a beteg és hozzátartozóinak beleegyezése nélkül fog bekövetkezni – de azzal a vígasszal kecsegtetően, hogy az IT-t alkotó gazdasági szakemberek tudni fogják, hogy hogyan kell

hasznosítani az életképtelen intézmények még meglévő ingo szellemi és legfőképp ingatlan vagyonát.

Tegyük ki a táblát: Lop-Stop?

Magyar Bálint jövőképében számos elem van, amelynek bekövetkezte elkerülhetetlennek tűnik, különösen akkor, ha azokkal a kormányzati eszközökkel, amellyel mérsékelni lehetne a negatív tendenciák érvényesülését a felsőoktatás területén is, a regnáló hatalom nem kíván élni. Egy biztos: az IT felállításával csak fokozni lehet a bajt. Ezért mondtam a törvénytervezet szegedi vitájában: Miniszter Úr, kérjük, vonja vissza tervezetét, mondjon le az irányító testület antidemokratikus koncepciójáról és higgyen az önkormányzatiság erejében ott fent, mint ahogy mi is hiszünk idelent. A felsőoktatás valós problémáira közösen kell megkeresnünk a valós válaszokat.

Dr. Bernáth Árpád
egyetemi tanár, SZTE